

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Laisvas kalinys

Tiesa padarys jus laisvus” – šie Evangelijos žodžiai ne kartą nu-skambėjo neeiliniame šių metų renginyje – arkivyskupo Teofi-liaus Matulionio beatifikacijos iškilmėse Vilniuje, Katedros aikš-tėje. Tai, kad 2017-uosius metus vyskupas paskelbė šio iškilaus mūsų šalies sūnaus, palaimintojo Teofiliaus Matulionio metais – tai irgi svar-bus ženklas, liudijantis, kad Lietuva nėra nei provincija, nei glūduma, nei Dievo užmirštas kampelis, iš kurio teverta tik emigruoti į kitas ge-rovę siūlančias šalis. Esame maža šalis, nedidukė tauta, o turime tokį didį žmogų, kurio nepalaužė sunkiausi išmėginimai ir žiauraus reži-mo brutalumas. Jis išlaikė tokius baisius išbandymus – o mes, jo tau-tiečiai, jo broliai, imsime ir pasiduosime? Negi mes tokie silpni, tokie šiaudadūšiai?

Kokios stiprybės, kokios valios pavyzdžiu šiandieną mums gali būti Palaimintasis? Įstrigo beatifikacijos laukiančių žmonių žodžiai. Vie-na moteris labai paprastai pasakė – kuo daugiau pažįsti palaimintąjį, tuo labiau jį myli...

Štai tas žodis, kuriuos mes visi, jeigu norime išlikti garbingi, tie-sūs ir laisvi, turime vadovautis – ką ten vadovautis, mes tiesiog turi-me gyventi meilėje, nes kitaip mūsų neliks. Nei kaip žmonių, nei kaip tautos, nei kaip valstybės. Nes niekas kitas taip negniuždo ir nemen-kina žmogaus, kaip nemeilė, puikybė ir arogancija; sunku šias nedo-rybes išverti tiek einančias iš valdžios pusės, tiek patiriant jas arti-moje aplinkoje.

Palaimintojo Teofiliaus kankinystė stulbina tuo, kad jis net blo-giausiam žmogui ižiūrėdavo Dievo įspaudą – jo širdyje nebuvo ne-apykantos ir keršto netgi tiems, kurie jį persekiojo ir gniuždė. Jis my-lėjo netgi savo priešus.

Mums labai toli iki šio skaidraus pavyzdžio – bet galime bandyti nors truputį priartėti prie nuostabaus Meilės ženklo. Ir prie tiesos, kuri nėra daugeliui įtikantis ir patogus traukiamasis rinkinys, o pati gyvybingoji gyvenimo šerdis – be melo, be apsimetimo, be vergystės dvasios, ne-svarbu, kam vergautum, pinigui ar ideologijai.

Reikia mylėti žmones – tuos, kurie gyvena su tavimi, aplinkui tave. Daryti viską, kad žmogus iš ryto keltųsi su viltimi ir su šypsena, o ne galvodamas apie naujos dienos rūpesčius – nors tų rūpesčių ir būtų, ir tiek, kad vienas nepaneši. Bet tuos rūpesčius galime nešti kartu – tik padėkime vieni kitiems. Dalykimės, rūpinkimės, patarkime – bū-kime savo artimo draugai, o ne priešai. Tai tinka tiek mums, tiek ir mūsų valdžiai – nuo paprasto biurokrato iki aukšto valdininko. „Lais-vas kalinys” – taip save, kalintį sovietiniame lageryje, apibūdino mūsų didis Palaimintasis. Būkime ir mes tokie – nors mūsų kalėjimas gal-būt tik įsivaizduojamas, o mūsų laisvė kartais primena savivalę.

Renata Šerelytė

Romualdas Požerskis. Iš serijos „Atlaidai”. Žemaičių Kalvarija, 1977

SAULĖLYDŽIO DANGŪS

Saulėlydžio dangūs virš senosios totorių mečetės
Padaro visą vakarą šviesų ir tykų.
Klevo lapą geltoną iš rankų išmetęs,
Pajunti, koks didis ruduo pasaulį ištiko.

Pajunti, kad nepriims tavęs dangūs nei rudenio mėnuo.
Tu kilęs iš žemės, iš vandenų, iš dulkės.
Jau smuklę uždarė, skatikus suskaičiavo barmenas,
Į vystančią žolę, į mūro šešėlį gulkis.

Ir pasaulis bus be tavęs, ir tu be pasaulio būsi,
Be sapno, be meilės ir be žvaigždės rudenės.
Bet tavo apmirusią sielą plėšys per pusę
Gyvenimas ir mirtis, dangūs ir žemė.

Stasė Lygutaitė-Bucevičienė

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Laisvas kalinys • **2-as psl. Audronė V. Škiudaitė.** Unė – Vienintelė • **3-as psl. Renata Šerelytė.** Ilgesio spin-dulys • **4-as psl. Saulius Tomas Kondrotas.** Dvi novelės/ Priesaika. Chimera • **6-as psl. Algis Vaškevičius.** Minint Stasio Santvaro 115-ąsias gimimo metines prisiminta ir aktorė Rūta Staliliūnaitė • **7-as psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius.** Algimantas Baltakis: gyvenimas – me-no kūrinys (5) • **8-as psl. Algimantas Baltakis:** gyvenimas – meno kūrinys (tęsinys)

Kitame numeryje: Santaros-Šviesos desertai • Iš Unės Babickaitės-Graičiūnienės prisiminimų

Unė – Vienintelė

Unė Babickaitė Čikagoje 1914 m.

KEM nuotr.

Audronė V. Škiudaitė

Iki šiol aktorės Unės Babickaitės vardas man buvo daugiau vizija negu realus žmogus – girdėdavau jį tariant aukšta gaida, kaip apie kažką beveik nežemišką, bet niekada neturėjau progos šią asmenybę pažinti giliau. Ir vieną dieną kaip koks apsireiškimas mano elektroniniame pašte nugulė laiškas su pridėdama 24 psl. knygelės „Laukminiškių kaimo ir Babickų memorialinis muziejus“ elektronine versija. Laiško siuntėjas ir knygelės sudarytojas – kolega žurnalistas (buvęs inžinierius) Algimantas Zolubas, Lietuvos laisvės kovotojų sąjungos laikraščio „Varpas“ redaktorius iš Vilniaus.

Knygelę perskaičiau. Kadangi su gerb. Algimantu mes pažįstami, žinojau, kad jis yra iš to paties krašto kaip ir Unė, tad ėmiau klausinėti – kodėl Unė, gimusi Laukminiškiuose (Kupiškio r.), yra palaidota Palėvenėje, kitoje Kupiškio pusėje? A. Zolubas atsakė: „Kaip rašo Unė, mirus jos tėvui Jurgiui Babickui (jis palaidotas Laukminiškių kapinėse), posūnis, J. Babicko pirmos žmonos sūnus, Unės motiną su vaikais iš namų išvarė. Šeima ap-

sigyveno Kupiškyje. Motiną Unė palaidojo Palėvenėje (Laukminiškiai gal tapo svetimi), ten pastatydino kenotafą savo vyrui Vytautui Graičiūnui, ten pagal jos valią palaidojom ir ją”.

Klausimas po klausimo, ir ėmė aiškėti, kad daugelio patriotinių dalykų rūpintojėlis A. Zolubas, kaip sakoma, ir čia yra prikišęs nagus – jis buvo vienas iš tų, kurie Babickų sodyboje įrengė kaimo muziejų, veikiantį nuo 2002 m., savo lėšomis užpraėjusią vasarą atnaujino Unės motinos Agotos antkapinį paminklą, o dabar 400 egz. tiražu išleido knygelę. Taigi natūralu – kyla dar vienas klausimas: kodėl? Kodėl jis taip stengiasi dėl Unės, dėl Babickų?

Algimantas atsako: „Unė su mano tėvu yra išsiaiškinusi, kad esama giminystės tarp jo Tėvo ir Unės mamos, todėl antroje man dovanotų nuotraukų pusėje Unė rašydavo ‘Mielam giminaičiui Algimantui’. ...bet svarbiausias pažinties su Une pretekstas: jinai su mano mama sykiu žąsis ganė. Kai Unės motina su keturiais vaikais iš Laukminiškių išvyko į Kupiškį, ryšys ir su mano tėvais nutrūko. Studijų Kauno politechnikos institute metais (1955–1960) tėvų paskatintas Kaune Unę suradau jau grįžusią iš Sibiro, gyvenančią privačiame bute. Ji vertėsi anglų ir prancūzų kalbų pamokomis būsimiems aspirantams, kai ką pardavė iš turėto turto (padėjo išsaugoti inžinierius, visą Jurgį Baltrušaitį išvertęs į lietuvių kalbą, Linas Broga). Mane mokė anglų kalbos, nes vienos užsienio kalbos esą inteligentui per maža.

Mokė ir kitų, ypač elgesio dalykų: ‘Vyrų, bučiuodami moters ranką, kaip stuobriai stovi ir tempia moters ranką aukštyn iki išnarinimo, o reikia prie rankos pasilenkti. Atsargiai, vaikelis, elkis su moters ranka; kartą pabučiavęs privalėsi jai bučiuoti visą gyvenimą, nes jei kartą nepabučiuosi, moteris teisėtai išsižeis, nes tas pirmas pabučiavimas buvo nenuoširdus arba esi išsižeidęs’, – sakė Unė.

Unė buvo labai plataus akiračio žmogus, domėjosi literatūra, daile, technika, reikalaudavo paaiškinti, kaip radijo bangos sklinda, kaip imtuvas jas sugauna, kaip atsikratyti ‘golosą’ trukdančių ūžesių. Ypač mėgo politinius anekdotus, daug jų žinojo. Baigęs institutą išvykau į Vilnių, susirašinėdavom, susitikdavom. Ruošėmės trise – Unė, Linas Broga (turėjo seniausios laidos ‘Moskvičių’) ir aš su palapine keliauti po Lietuvą... Į Laukminiškius atvykdavo, su kaimiečiais bendraudavo tik kupiškėnų tarme”.

Kolega A. Zolubas, pamatęs, kad „užkibau“ ant Unės Babickaitės kabliuko, atsiuntė pluoštelį spaudoje jau skelbtų jos prisiminimų – apie tai, kaip ji nepriėmė Amerikos pilietybės ir kaip katorgoje, baisiausiame sovietų lageryje, susipažino su garsia rusų aktore Jelena Pestel. Sukrečiančio įtaigumo tekstų, kurie rodo nepaprastą pasakotojos talentą, išsilavinimą ir inteligenciją, atpasakoti neįmanoma, reikia perskaityti, todėl toliau juos skelbiame.

Jie daug pasako apie autorę. Tie keli fragmentai apie Unę (Uršulę) Babickaitę paskatino šių eilučių autorę aplankyti jos kapą Palėvenėje ir arčiau prisiliesti prie šios nepaprastos asmenybės. Jos atminimo gaivintojas, ištikimasis jos žemietis Algimantas Zolubas naujausiame leidinyje rašo: „Nors Unės Babickaitės (1897–1961), aktorės ir režisierės, gyvenimo kelias – tragiškas ir vis dar ne daug pažįstamas, bet jaudinantis, nuostabus ir nepakartojamas. Jos gyventa ir dirbta tarp Lietuvos ir Sankt Peterburgo, Čikagos, Los Angeles, Niujorko, Vašingtono, Paryžiaus ir Londono”.

Unė Babickaitė-Graičiūnienė gimė 1897 m. gegužės 1 d. Laukminiškiuose, netoli Kupiškio, mokėsi Kupiškyje, pirmuosius vaidybinius talentus atskleidė pakviesta vaidinti klojimo teatre prie Kupiškio, o vėliau – Panevėžio Marijos gimnazijoje, kur keturiolikmetė artistė tapo tikra žvaigždute. 1913 m. atvykusi į Sankt Peterburgą ir gavusi mokytojos vietą, kartu su Baliu Sruoga U. Babickaitė vaidino pje-

sėje „De Profundis”, o vėliau, Balio Sruogos paraginta, mokėsi Polako dramos kursuose, lankė dainavimo klasę Imperatoriškoje konservatorijoje. Balys Sruoga parinko jai ir sceninį vardą – Unė – Vienintelė. Sankt Peterburge Unė Babickaitė vaidino lietuvių ir rusų spektakliuose, o 1917 m. ėmėsi pati režisuoti.

Labai keista ir gaila, kad Unei nepasisėkė ištvirtinti Lietuvoje nei grįžus į Lietuvą 1918 m. (tuomet jai buvo pasiūlyta vadovauti mėgėjiškam Kauno „Dainos” bei scenos draugijos vaidintojų būreliui, kartu su neprofesionaliais aktoriais ji statė ir vaidino Miesto teatre), nei vėliau, 1926 m. 1919 m., kviečiama dėdės Andriaus Graičiūno, išvyko į JAV. Įsijungė į Čikagos lietuvių kultūrinę veiklą – vaidino lietuviškuose spektakliuose ir pati režisavo. 1920-aisiais įsteigė dramos kursus, kuriuos lankė ir jos pusbrolis Vytautas Graičiūnas, vėliau tapęs jos vyru.

Unės įtaigią vaidybą pastebėjo amerikiečių kino menininkai – 1922 m. ji buvo pakviesta vaidinti filme „Tyli drama”. Une Baye vardu ji vaidino keliuose kino bendrovių „Paramount”, „Thurberville” ir „Apollo” filmuose, o juostoje „Lapių medžioklė” atliko pagrindinį vaidmenį. Nors ji sėkmingai pasirodė Čikagos, New Yorko ir Washingtono teatruose, bet 1926-aisiais su vyru V. Graičiūnu panorą grįžti į Lietuvą. („Tėvynės meilė yra niekuo nepagydoma”.) Deja, pritaikyti savo idėjų gimtinėje nepasisėkė, ir pora persikėlė į Vakarų Europą.

A. Zolubas rašo: „Unė, visokeriopai padedama vyro, 1928 m. Londone įkūrė Naująjį rusų teatrą, kuriame pati vaidino. 1929 m. Paryžiuje ji subūrė anglų ir amerikiečių trupe, ir jų spektaklis ‘Žvakių šviesoje’ buvo išgirtas paryžiečių spaudos. ‘Paris – Midi’ ją pavadino ‘žaviausia iš daugelio tarptautinio masto žvaigždžių, kurios kasmet pasirodo Paryžiuje’. Po sėkmingų kūrybinių pasiekimų laikotarpio Unę aplankė autoavarijų, operacijų ir skaudžių dvasinių išgyvenimų metai – ji neteko artimų draugų, gilinosi į religiją, Italijoje įstojo į pasaulietininkų Tretininkų ordiną”.

1935 m. Graičiūnai dar kartą pabandė įsikurti Lietuvoje, tačiau Unė ir vėl nepasirodė Valstybės teatro scenoje, ji vadovavo tik mėgėjiškam Šaulių sąjungos teatrui, skaitė lietuvių poeziją per Kauno radiją. Leidinėlio autorius cituoja 1968 m. išleistus poeto kun. Mykolo Vaitkaus atsiminimus: „...publika priėmė ją santūriai, o kritika dar santūriau: pasiro-

Unės Babickaitės-Graičiūnienės (priekyje, dešinėje) jos pačios vyrui Vytautui Graičiūnui pastatytas kenotafas ir jos motinos Agotos (kairėje) kapai Palėvenės kapinėse (Kupiškio r.). A. V. Škiudaitės nuotr.

dė, kad Babickaitės kultūra, Vakarų Europietės, rafinuotai estetinė, stipriai svetima mūsų anuometinio valstybės teatro kultūrai, rusiškai rytietinei, apygrubei, realistinei, su kaimišku prieskoniu”.

Pati aktorė neketino išsižadėti savo aukštų meninių principų ir idealų. ...Unė Babickaitė tikėjo, kad meno pašaukimas yra grožio galia gydyti ir tobulinti pasaulį. Paulius Galaunė ją 1916 m. taip ir nupiešė: iš žemės ūkų iškilusi moteris tiesia rankas ir nepasiekiamą žvaigždę – gal grožio idealą. Konstantinas Balmontas parašė, kad Unė Baye – širdis, atverta Pasaulio Grožiui. Ji pati tikrą menininką taip apibūdino: įgimtas talentas, nuolatinis darbas, sielos kilnumas („Meno aukštybių siekiantiems”).

Nukelta į 5 psl.

Sandra Avižienytė dalija autografus

Susitikimas su poete
Sandra Avižienyte (JAV)
ir rinkinio **“Kai akyse suspindi ilgesys”**
pristatymas

Vakaro svečiai:

Žygimantas Pavilionis
Caroline Masiulytė - Paliulis
Vygantas Kazlauskas
Tomas Varnagiris

VakaraŲ ves **Laima Apanavičienė (JAV)**

**Birželio 22d., 18val., Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo Bibliotekoje,
konferencijų salėje, Gedimino pr. 51, Vilnius**

ILGESIO SPINDULYS

Renata Šerelytė

Birželio 22-ąją į Nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos konferencijų salę rinkosi visi, kam rūpėjo susitikti su poete iš Čikagos Sandra Avižienyte, pamatyti ją iš arti ir pasiklausyti jos eilėraščių – ne tik skaitomų pačios autorės, bet ir dainuojamų lietuviškai ir prancūziškai.

Tai, kad žodžiai ir muzika taip glaudžiai susiję ir taip išraiškingai vieni kitus papildo, veikiausiai liudija ne ką kita, kaip tik bendrą šių dviejų menų prigimtį, kurią vakaro metu ypač įtaigiai atskleidė bardas Vygantas Kazlauskas atliekamos dainos, sukurtos pagal Sandros Avižienytės eiles, o taip pat – gitaristo Tomo Varnagirio ir akordeonisto Tado Motiečiaus atliekami muzikiniai intarpai.

Vakarui subtiliai vadovavusi Laima Apanavičienė, M. K. Čiurlionio galerijos Čikagoje direktorė, viena iš šio vakaro sumanytojų ir rengėjų, pristatė S. Avižienytės kūrybą ir papasakojo apie jos kūrybinio kelio pradžią. Kodėl pradeda rašyti, kas užkliudė slaptą sielos stygą, prabylančią neįprasta kasdienybei ir mūsų realybei kalba – eilėrašciais, turbūt nelengva atsakyti nei poetui mėgėjui, nei profesionalui. Veikiausiai tai tiesiog duota – kaip dovana, kaip malonė.

Vakaro metu atidūs klausytojai turėjo progos tuo įsitikinti – ir besiklausydami pačios Sandros pasakojamų vaikystės prisiminimų, kurių spalvos ir garsai, be jokios abejonės, yra giliausias šaltinis, maitinantis kūrybinę atminties versmę, ir Sandros eilių vertėjos į prancūzų kalbą Karolinos Masiulytės-Paliulis prisipažinimo, kaip giliai ją paveikė romantiška Sandros pasaulėvoka ir kaip gražiai skamba Sandros eilės prancūziškai. Na, ir lietuviškai – juk ne veltui Sandros eilėraščius savo dainoms pasirinko bardas Vygantas Kazlauskas, dainų autorius ir atlikėjas Rimantas Pažemeckas, muz. Ričardas Sokas, Kazimieras Jakutis, dainininkas Arvydas Vilčinskas.

Gaila, kad į vakaraŲ dėl labai svarbaus posėdžio Seime negalėjo atvykti

S. Avižienytės knygų iliustruotojos Jurgitos Maslauskaitės iliustracijų parodėlės fragmentas

Seimo narys, Užsienio reikalų komiteto Transatlantinių ryšių ir demokratinės plėtros pakomitečio pirmininkas, buvęs nepaprastasis ir įgaliotasis Lietuvos ambasadorius JAV ir Meksikai Žygimantas Pavilionis – jis veikiausiai būtų prisidėjęs prie kitų kalbėtojų savo įžvalgomis. Tačiau pasveikinti savo kraštiečių (Sandra kilusi iš Alytaus) ir tarti šilto žodžio atvyko Alytaus meras Vytautas Grigaravičius, papasakojęs, kad Sandra, šitas „Alytaus miesto vaikas“, nepamiršta savo gimtojo krašto ir dažnai jį aplanko, ne kartą alytiškiams pristatyta ir Sandros poezija. Beje, išleistos jau trys Sandros poezijos knygos, laukiama ketvirtosios, kuri tuoj pasirodys, jos pavadinimas – „Trys dienos, ketu-

rios naktys”. O štai vilniečiams šikart buvo pristatomos dvi Sandros knygos – „Kai akyse suspindi ilgesys” ir „Ką vadinam vardais”. Renginyje dalyvavo Pasaulio Lietuvių Bendruomenės pirmininkė Dalia Henke.

Apie ilgesį, meilę, romantiką ir neakties skausmą ne tik kaip apie autobiografinio, bet ir kaip kūrybinio kelio gaires autorė pasakojo santūriai, pabrėždama, kad kūrybos kaina yra labai brangi ir kad pusė jos gyvenimo palikta popieriui – dienoraščiuose, eilėse. Pasak poetės, rašymas – sudėtingas ir ilgas darbas, kuris primena bėgimą su kliūtimis. Tai – kaip pašnekesiai su savimi, kai išlieji tai, ko jau negali išlaikyti, pasakai tai, ko aplinkybės kartais neleidžia

pasakyti. Paprastai tariant, poezijos paslaptis – neiššifruojama, ir galbūt tai ir suteikia šiam menui tokios paslapties ir žavesio.

Kadangi vakaras buvo pajvairinamas dainomis ir muzika, klausytis neprailgo, o neretą užsiklausiusį dalyvį, kaip teko regėti, prisiminimai bus nunešę toli toli – į vaikystės Arkadiją, prie saulėto Hipokrėnės šaltinio... Be Sandros kūrybos gerbėjų, bičiulių, kraštiečių vakare taip pat dalyvavo Sandros knygų redaktorė Gabija Stankevičiūtė, iliustruotoja Jurgita Maslauskaitė (jos piešinių parodėlė veikė konferencijų salės prieigose), Šiaulių universiteto Lietuvių kalbos ir literatūros katedros docentė Irena Ramaneckienė. Kadangi vakaro metu buvo galima įsigyti Sandros knygų, daugelis klausytojų taip ir padarė ir po oficialiosios dalies užplūdo prašyti autografų, kuriuos autorė mielai dalijo, vėliau visi šiltai bendravo prie vyno taurės.

„Niekada nerašau vien tam, kad rašyčiau” – viename interviu yra pasakiusi Sandra. Tai labai svarbus supratimas – tereikia palinkėti, kad jis ir toliau Sandrai išliktų viena iš svarbiausių poezijos meno taisyklių. □

Sandra Avižienytė

Jei duosi savo ranką,
nuvesiu Tave į žemuogių lauką
ten saulė apšviečia tą prošvaitę
auksiniu sidabru;
po to parodysiu tau upę
ir taką, vedantį prie ežero miške –
ten saulė leidžias vakarais raudona,
naktis užmiega upės šniokštyme,
laukai ten kvepia žemuogėmis ir lietumi,
ir vasarom nulinksta laukuose javai geltoni...
ir paukščiai susuka lizdus,
ir valtis supas ežere tuščia;
jei tikrai duosi savo ranką...

Poezijos vakarui pasibaigus.

R. Š. nuotraukos

SAULIUS TOMAS KONDROTAS DVI NOVELĖS

Saulius Tomas Kondrotas (g. 1953) – prozininkas, scenaristas. 1976 m. Vilniaus universitete baigė istorijos studijas. Dirbo Vyriausiojoje enciklopedijų redakcijoje, dėstė Dailės institute marksizmo katedroje. Debiutavo apsakymų rinkiniu „Pasaulis be ribų“ (1977). Vėliau išleido apsakymų rinkinį „Ivairių laikų istorijos“ (1982), romanus „Žalčio žvilgsnis“ (1981), „Ir apsiniauks žvelgiantys pro langą“ (1–2, 1985). 1986 m. pasitraukė iš Lietuvos. Po emigracijos Lietuvoje buvo tapęs nepageidaujamu rašytoju. Daug metų dirbo „Laisvosios Europos“ radijuje. 2004 m., uždarius šią stotį, išvyko gyventi į JAV. Pastaruoju metu pirmenybę teikia ne literatūrai, o fotomenui. S. T. Kondroto meninis pasaulis paklūsta ne įprastiems tikrovės suvokimo dėsniams, o ribų nežinančiai vaizduotės laisvei.

Kapucinų kriptą Romoje, Via Veneta gatvėje esančioje Kapucinų bažnyčioje

PRIESAIKA

Apgalvota viskas. Niša kaip tik tokio dydžio, kad galėčiau lengvai joje įsitemkti.

Man iš kairės duona, suvyniota į švarų audeklą. Iš dešinės šotis, sklidinas tyro versmių vandens.

Mūrininkas pasilenkė prie skylės: – Sudie, broli! Niekad daugiau nesusitiksime. Ar nori paskutinį kartą pamatyti saulę?

Paskutinį kartą pažvelgiau į banguojančias pievas. Paskutinį kartą mačiau paukščius danguje. Paskutinį kartą regėjau šviesų pasaulį.

– Sudie, broli...

Mūrininkas nusišypsojo pro ašaras ir padėjo paskutinę plytą. Ar ta šypseną nereiškia išdavystės? Šalin tokią mintį.

Girdėjau nutolstant žingsnius. Likau vienas. Nebijojau. Buvau pasiruošęs. Supratau, kad taip reikia. Pats

pasiprašiau užmūrijamas. Užuoat buvęs pakartas.

Skaityti išmokau vėlai, dėkui Dievui. Perskaičiau Simono Samariečio „Didžiąją pranašystę. Kur ji dabar? Jos nėra. Skačiau afitų knygas. Skačiau Bazilidą Sirą. Skačiau Karpokrato Aleksandriečio raštus. Kur dabar tie veikalai? Jų nėra. Ir niekados daugiau nebebus. Tai mano kaltė, mano liga. Mano ydingos atminties pasekmė. Mano nepaprastas sugebėjimas užmiršti.

Viską, ką perskaitau, dingsta manyje lyg šuliny. Kiek knygų man buvo atiduota perrašyti? Nė pats gerai nežinau. Jų nebėr, jos išnyksta. Perskaitau sakinį, ir nebėr sakinio. Jis užmirštas. Perskaitau puslapį, ir nėra puslapio. Jis užmirštas. Tarsi niekada jo nė būti nebuvo.

Mano atmintis ne kalnas ir ne rūmas. Ji praraja. Bedugnė. Joje prasmenga mintys, jausmai, atradimai, jeigu tik jie užrašyti. Galėčiau gyventi iki senatvės, jeigu nebūčiau išmokęs skaityti.

Nebijau. Esu pasiruošęs mirti. Ži-

nau, kad taip reikia. Svarstau, ar ilgai reikės laukti mirties užmūrytam sienoj. Tamsoje. Vienui vienam.

Vienui vienam?

Ir tada suvokių, kad jau nebesu vienas mūriniam savo karste. Jis jau čia. Man nereikia šviesos, kad pamatytčiau jo veidą. Man nerūpi jo veidas. Aš ir taip žinau, kas jis toks.

Saldus jo balsas teka man tiesiai į širdį:

– Tu dar jaunas. Mirti baisu ir beprasmiška. Gyventi gera. Ar sunku sužadinti viltį pasmerktojo myriop širdyje? Bet aš tyliu kaip akmuo. Kaip žemė. Kaip šita mūro siena, dar kvepianti kalkių skiediniu.

– Mirtis – ledinės žvakės juodam danguj, – kužda jis. Užgesę vulkanai. Speiguotas vėjas nykioj dykumoj. Uraganas. Gyvenimas – tai medžiai, švelnūs saulėlydžiai, avių kaimenės, grįžtančios iš ganyklų. Tai ilgesingos moterų šypsenos ir šiltos jų rankos. Pagalvok. Ar verta mirti? Mirtis niekas, gyvenimas – viskas.

Mano priešai – lūpos. Jos sujuda pačios:

– Gyvenimas...

Aš silpnas. Niekada nemaniau, kad man bus taip nelengva.

– Jeigu klausysi manęs, tu gyvensi. Aš silpnas, pagunda stipri.

– Iš čia galima išeiti. Niekas daugiau negalėtų, tik tu. Ir tu išei, jeigu manęs klausysi. Vėl pamatysi pievas, paukščius, šviesą. Vėl...

Neturiu daugiau jėgų. Nebereikia manęs gundyti. Mano valia tirpsta it vaškas. Jau galiu padaryti viską, ko tik jis pareikalaus. Ir jis tą žino. Kad tik dar kartą išvydus dienos šviesą.

– Pasaulis – knyga, – kalba jis. – Ši mūro siena tik vienas menkas puslapis. Net ne puslapis. Žodis. Skiemuo. Aš moku skaityti knygą. Aš žinau, kas joje parašyta. Išmokysiu ir tave. Parodysiu tau rašmenis, ir tu juos išminsi. Moku skaityti, bet neturiu tavo galios. Mes reikalingi vienas kitam.

Kaip daugos širdis! Ši siena – tik vienas puslapis. Po jo kiti puslapiai. Aibių aibės. Pasaulis – knyga. Mano vargšė siela! Kas bus su ja?

– Štai pergamentas, – jis sugriežtėja. – Pasirašysim. Aš ir tu.

– Pasirašysim?

Jis suprato. Nusijuokė. Tarsi kas geležim brėžtų stiklą.

– Tuomet prisiekim. Kad visados būsim drauge. Kur vienas, ten ir kitas. Siūlas ir adata.

– Visados, – mano burnoj ne liežuvis, o kaulas. – Nė mirtis mudviejų neišskirs.

– Nė mirtis, – jo balsas virpteli.

Vėl liejas medus:

– Nuo šios akimirkos pasaulis priklausos mums. Galėsime daryti su juo, ką išgeisime. Aš išmokysiu tave tikrųjų rašmenų. Kada nors tu perskaitysi viską. Ištiesk ranką.

Aš ištiesiu. Paliečiu mūrą. Plytas. Jos sudėtos ne bet kaip, o tam tikru būdu. Dėl to siena išstovės amžius, jeigu nebus sudaužyta. Mūrininkas didis meistras.

Jaučiu ranką ant savojo riešo. Šaltą ir kietą. Jis vedžioja mano plauštelę, ir aš užčiuopiu ženklus. Jų tik kelias. Jie nežymūs, ir aš pats niekados jų neatraskčiau. Nesuvokčiau, kad tai ženklai. Nė mūrininkas apie juos nežino.

– Skaityk!

Mane apakina besileidžianti saulė. Sienos nebėr. Ar ji buvo iš viso? Nepamenu.

– Dabar matai, kad nenorėjau tavęs apgauti. Žiūrėk. Štai tas rugių laukas – ženklas. Mėlyna kalva toluoj – kitas ženklas. Vakarė žvaigždė – trečias. Kai sujungsi juos, gausi žodį. Jis reiškia...

– Palauk, – sakau aš. – Neskubėk. Mes dar turime laiko.

– Pasaulis – didinga knyga. Tau niekada nenusibos ją skaityti... Nebegirdžiu jo balso. Nesiklausau. Žiūriu į pasaulį. Kažin ką atiduočiau, kad galėčiau jį perskaityti. Visą. Puslapį po puslapio. Suprast ir šį rugių lauką, ir dulkių nugultą kelią, ir skardį viršupės. Kad galėčiau perskaityti žodį, kurį rašo kregždės padangėj ir žiogai žolėje. Perskaityt ir prisimint. Deja. Negaliu.

Nukelta į 5 psl.

Vilniaus katedros požemių fragmentas

Atkelta iš 4 psl.

– Kelkis ir eime, – sako jis. – Viskas tavo. Ko norėtum pirmiausia?

Ko noriu? Žinau, ko aš noriu. Jeigu mūrininko šypsena manęs neapgavo. Mūrinninkas... Gaila sienos, puikaus jo darbo.

– Gurskšnio vandens.

Pakeliu ašotį ir atlošiu galvą. Jaučiu vėsią srovę ant lūpų. Jaučiu burnoje aitrų skoni. Nuodai stiprūs. Tai puiku...

CHIMERA

Aš kalbu. Aš – skruzdė. Dulkė. Niekingas purvo lašas prie tavo kojų. Aš, silpnas padaras, menkiausias iš menkiausių, drįstu kalbėti. Maldauju! Neatstumk manęs. Nevaryk šalin. Išklausk, ką tau pasakys tavo vergas.

Esu silpnadvasis iš prigimties ir visą gyvenimą kentėjau dėl to. Mano menkystė buvo akivaizdi visiems. Mano motina manęs nekenė. Nesutikau žmogaus, kuris susilaikytų pikta iš manęs nepasityčiojęs. Nesutikau šuns, kuris nebūtų manęs aplojęs. Net paukščiai taikosi iškirst man akis.

Niekur neradau sau vietos. Niekur negalėjau įsikurti, nes žmonės mušė mane ir tąsė už plaukų. Jie rodė mane savo vaikams ir mokė neapkęsti manęs. Jie buvo sveiki ir stiprūs, o aš kuprotas ir nušašęs, smirdantis šlapiom plunksnom. Kaip galėjau jiems pasipriešinti? Tad vaikščiojau iš kaimo į kaimą, iš miesto į miestą pačiais atkampiausiais keliais, kad nieko nesutikčiau. Žiemą vasarą skubėjau, bėgau tenai, kur manęs dar nematė ir nepažįsta. Kas iš to... Argi paspruksi nuo savo šešėlio?

Kantrybės, valdove, kantrybės! Aš nekalbėsiu ilgai.

Sumuštas ir apspjaudytas gulėdavau naktimis ir klausydavaus, kaip teka požeminiai vandenys. Galvodavau: kodėl? Kodėl mano tokia dalia? Supratau, kad esu žmonėms reikalingas. Kitaip jie nekreiptų į mane dėmesio, paliktų mane ramybėje. Pasaulys turi būti pusiausvyra. Mano menkystė, mano nelaimingumas atsveria jų stiprią valią ir jų laimę. Tokia pasaulio tvarka, toks jis sutvertas. Ne man jį pakeisti. Kuo labiau mane žmonės žemina, tuo aukštesni jie atrodo patys sau. Kuo aš nelaimingesnis, tuo didesnis atstumas tarp mano nelaimės ir jų laimės, tuo laimingesni jie atrodo patys sau. Taip sutvarkytas pasaulis. Bet kodėl aš? Kodėl ne kas kitas?

Niekad neturėjau kam pasiguosti, kam tarti žodį. Užmigdavau vienišas šnarant šilkiniam lietuvi. Pavydėdavau paukščiams, skrendantiems aukštai danguje į pietus, o paskui – į šiaurę.

Ir dabar, valdove, sukaupęs visą menką savo valią, sukūriau viziją. Chimera. Iššaukiau iš nebūties moterį. Nulipdžiau jos galvą iš savo sapnų. Išžiedžiau jos auksines krūtis iš savo ilgesio. Iš svajonių ištekinau liekną jos liemenį. Rankoms ir kojoms suteikiau puikiausias proporcijas. Įdėjau žaibus į akis. Jos lengvą eigastį nusižiūrėjau nuo vėjo. Aprengiau ją prašmatniu rūbu, papuošiau brangakmeniais jos kaklą. Maniau, nesu toks jau menkas, jei susikūriau gražuolę, kokios man galėjo pavydėti karaliai. Maniau, nebebūsiu vienišas. Gyvenau su ja, suvokdamas, kad tai chimera, vizija. Neapgaudinėjau savęs, jog ji – tėvo ir motinos duktė. Tenkinaus tuo, ką galėjau turėti.

Valdove, žmonės mušė mane, tyčiojosi iš manęs, bet dabar lengviau buvo kentėti, kai turėjau kam pasiguosti. Tik neilgai tai truko. Jai buvo gėda manęs. Ji vengė susitikt mano žvilgsnį ir sudrebėdavo, kai ją paliesdavau. Vieną dieną žmonės ją pašaukė: „Ei! Eikš pas mus. Gyvenk su mumis. Palik tą nusmurgėlį!“ Ir ji išgirdo jų šauksmą, o mano šauksmo neišgirdo. Ji nuėjo su jais be dvejonų, ir aš mačiau ją juokiantis, kai į mane buvo sviestas pirmas akmuo.

Mano menkystė tokia didelė, kad mano paties kūrinys mane išdavė. Mano paties vizija nusigrėžė nuo manęs. Kas daugiau man beliko? Tik numirti. Aš užmezgiau kilpą, bet neišdrišau užsinerti jos sau ant kaklo. Aš išsigalandaui peilį, bet nedrišau užsimoti juo. Aš radau nuodingų žolių, bet pristigau valios jas nusiskinti. Esu per didelis silpnas.

Kantrybės, valdove, kantrybės!

Išėjau į dykumą ir gyvenau vienas. Bet ir toksai gyvenimas man buvo kartus, daugiau jo nebe norėjau. Atminties vėžys diena po dienos ėdė sielą ir liejo nuodus į širdį. Negalėjau užmiršti savo menkystės.

Ir tada, sukaupęs niekingos savo valios liekanas, ėmiausi kurti dar vieną viziją. Chimera. Šaukiau iš nebūties, kviečiau iš tuštumos vyrą. Suteikiau jam nežmonišką jėgą ir vikrumą. Nulipdžiau jo širdį iš savo košmarų. Nukaliau spindinčius šarvus iš savo nevilties. Apginklavau savo skausmo kalaviju, aštriausiu pasauly. Sudėjau į jo akis visų nemigo naktų tamsą. Neišmokiau jo nieko kito, tik žudymo meno. Dabar gyvenu su juo ir laikiu, kol jis mane išduos, kol atims man gyvybę, kol padarys už mane tai, ką padaryti man trukdo mano menkystė.

Tas vyras – tu, valdove! □

Rasa Juknevičienė (iš kairės) ir žurnalistas Algimantas Zolubas, besirūpinantis Babickų šeimos atminimo išsaugojimu, Baltijos kelio minėjime 2009 m.
A. V. Škiudaitės nuotr.

Unė – vienintelė

Atkelta iš 2 psl.

Nors Tėvynėje buvo nesuprasta (buvo emocinga ir aštraus žodžio – gal ir tai trukdė pritapti), vis dėlto 1944 m., kai daugelis inteligentų traukėsi į Vakarus, su vyru Vytautu liko Lietuvoje. (Unė džiaugėsi tautininkų režimo žlugimu, gal tikėjosi, kad sovietai jį nelies?). 1951 m. abu nepriklausomos dvasios žmonės buvo suimti, nuteisti ir įkalinti lageriuose – Vytautas Kemerovo srityje, kur greitai mirė (nusižudė), o Unė išvežta į Kuibyševo sritį kirsti miško. Po Stalino mirties Unė grįžo į Lietuvą, tačiau jau nebevaidino, rašė atsiminimus, gyveno iš pamokų. Mirė 1961 m. Kaune (įsidūrusi pirštą gavo kraujo užkrėtimą), atgulė prie savo mamos ir vyro kenotafo Palėvenėje.

A. Zolubas yra surengęs minėjimų ir paskelbęs tekstų ne tik apie Unę, bet ir apie jos brolius – mokytoją, gulagų kankinį Vytautą (1899–1963), grįžusį Lietuvon be sveikatos; Nepriklausomybės karo savanorį, karininką, 1944 m. pasitraukusį į Vakarus ir mirusį JAV, palaidotą Šv. Kazimiero kapinėse Čikagoje, Kazimierą (1901–1968) ir jauniausią, mylimiausią jos brolių Petrą. Naujausiame leidinyje A. Zolubas rašo: „Aktorę, režisierę Unę Babickaitę-Graičiūnienę (1897–1961) ir jos brolių, Lietuvos radijo žurnalistikos pradininką, pirmąjį radijo diktatorių, poetą, publicistą, keliautoją, diplomata Petrą Babicką (1903–1991), išskyrė antroji sovietų okupacija; Unė liko Lietuvoje, Petras pasitraukė į Vakarus. Abiejų likimai tragiški, nes Unės vyras Vytautas Graičiūnas, vadybos mokslo pradininkas, inžinierius, lakūnas, Pirmojo pasaulinio karo dalyvis, 1952 m. Kemeravo Olžeraso lageryje žuvo (palaikų vieta nežinoma), ...Petras, atsidūręs Brazilijoje, gyvendamas laisvėje, tačiau nuolat slegiamas Tėvynės ilgesio ir itin skaudžiai išgyvendamas jos okupaciją, artimųjų nelaisvę, pats kentėjo“. P. Babickas 1991 m. rugpjūčio 27 d. mirė Rio de Žaneire. Lietuvos radijo 80-mečio proga radijo ir televizijos žurnalistai, remiami Kauno savivaldybės, jo palaikus pargabeno į Lietuvą ir palaidojo Kaune, Petrašiūnų kapinėse.

U. Babickaitės bičiulis Linas Broga, perėmęs jos archyvą, didžiąją dalį perdavė Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejui, dalis rankraščinio jos palikimo saugoma Martyno Mažvydo bibliotekos rankraščių skyriuje. Apie Unės Baye aktorinę karjerą savo knygoje „Ten, ekrane sužibus: Amerikos lietuvių kinematografija. 1902–1979“ (Čikaga, 1983) yra rašęs Raimondas M. Lapas. „Aidų“ leidykla išleido dvi knygas: „Unė Babickaitė-Graičiūnienė. Atsiminimai. Dienoraštis. Laiškai, 2001; Laiškai. Amžininkų atsiminimai, 2005 (parengė Linas Broga ir Romana Brogienė). Lietuvos aktorė Birutė Mar Akademiniam dramos teatre Vilniuje yra sukūrusi monospektaklį „Unė“ U. Babickaitės dienoraščių motyvais. 2016 m. Kupiškio kultūros centre startavo Unės Babickaitės vardo profesionalių teatrų festivalis „Art do“, siekiantis garsinti talentingos žemietės – aktorės, teatro pedagogės, režisierės Unės Babickaitės – kūrybą. Šiemet festivalis vyko jau antrą kartą. 2002 m. Unės Babickaitės ir Petro Babicko atminimui jų tėvų gryčioje įkurtas kaimo muziejus (veikia ketvirtadieniais ir penktadieniais; vedėja – Jolanta Knizikevičienė; email: etnografijos.muziejus@gmail.com).

Tiek trumpų žinių apie iš Laukminiškių kaimo pasaulin išėjusius turtingos sielos žmones.

Bronzinė Areco chimera. Nežinomo menininko darbas

Tęsinys kitame numeryje

Minint **Stasio Santvaro** 115-ąsias gimimo metines prisiminta ir aktorė **Rūta Staliliūnaitė**

Algis Vaškevičius

Kaune, Maironio lietuvių literatūros muziejuje paminėtos poeto, publicisto, dramaturgo ir bei operos solisto Stasio Santvaro (1902–1991) 115-osios gimimo metinės bei kartu pristatyta knyga apie jo gerą bičiulę, garsią aktorę Rūtą Staliliūnaitę (1938–2011). Šioje knygoje išspausdinta nemažai abiejų asmenybių laiškų vienas kitam.

S Santvaras gimė Rūstekonių kaime Sėdžiaus valsčiuje, dabartiniame Jurbarko rajone, baigęs vietos pradžios mokyklą mokėsi Vilniuje ir Kaune, 1919 m. kaip savanoris kovėsi su bolševikais ir buvo sužeistas. 1923 m. jis dalyvavo Klaipėdos krašto sukilime, vėliau mokėsi karių brandos atestato kursuose, tarnavo intendantūroje, dirbo agentūroje ELTA. 1922–1923 m. jis lankė Antano Sutkaus vadovaujamą Tautos teatro vaidybos studiją Kaune, buvo jos ir „Vilkolakio“ teatro administratorius. 1924 m. S. Santvaras išleido pirmąją knygėlę „Saulėtekio maldos“, kurią su savo autografu padovanojo Maironiui – dabar ši knygėlė su kuklių įrašų saugoma muziejuje. 1926–1927 m. jis mokėsi Klaipėdos muzikos konservatorijoje, po to išvyko į Milaną, kur studijavo dainavimą, muziką, italų kalbą, dailės istoriją, literatūrą.

1932–1934 m. jis buvo Valstybės operos teatro solistas, buvo paskirtas dramaturgu Operos teatre. Nuo 1936 m. priklausė Žemaičių rašytojų sambūriui. 1940–1941 m. poetas dirbo fonetikos ir tarties dėstytoju Kauno konservatorijoje. 1941 m. žiemą sovietų pasieniečiai sudegino S. Santvaro namą, stovėjusį prie pat Vokietijos užgrobtą Klaipėdos krašto sienos. Tų metų rudenį jis buvo paskirtas Kauno valstybinio dramos teatro direktoriumi, nuo 1943 metų spalio buvo Kauno Jaunimo teatro direktorius.

1944 m. liepą S. Santvaras su šeima pasitraukė į Vokietiją, 1949-aisiais emigravo į Jungtines Amerikos Valstijas, kur dirbo Harvardo universiteto studentų valgykloje. Vėliau dirbo ligoninės sandėlyje, kartu su rašytoju ir dramaturgu Antanu Gustaičiu pietiniame Bostone įsigijo namą. Mirė Bostone, 2004 metų rudenį; urna su palaikais perlaidota Petrašiūnų kapinėse.

Renginio metu salėje lankytojai galėjo matyti dailininko Viktoro Vizgirdos nutapytą S. Santvaro portretą, čia susirinko nemažai S. Santvaro brolių narių. Proga buvo išties neeilinė – ne tik paminėtos poeto 115-osios gimimo metinės, bet ir pasiūlyta aktyvios šios brolijos narės Dainuolės Kazlauskienės parengtos knygos apie aktorę Rūtą Staliliūnaitę „Nejaugi tai buvo“ (straipsniai, pokalbiai, laiškai) pasirodymu.

Maironio muziejaus vadovė, rašytoja Aldona Ruseckaitė priminė, kad R. Staliliūnaitė buvo aktyvi šio muziejaus bičiulė, pagalbininkė, dalyvavo daugybėje čia vykusių renginių, skaitė poeziją ir bendravo su savo talento gerbėjais. Neseniai dienos šviesą išvydusios knygos sudarytoja D. Kazlauskienė prisipažino nesanti teatrologe, bet sakė, kad ji yra kultūros žmogus ir didelė aktorės talento gerbėja bei

artima bičiulė, galėjusi prisiliesti talentingosios artistės.

„Iki šiol buvo pasirodė tik atsiminimai apie aktorę, o aš pagalvojau, kad reikia daugiau knygų, buvau sukaupusi daug įdomios medžiagos, kuria norėjau pasidalinti. Tai ypatinga asmenybė, be teatro dariusi daug kitų dalykų, ir rengdama šią knygą dar sužinojau apie ją kažką naujo. Jos gyvenimas buvo sunkus, vos ketverių neteko tėvo, kuris žuvo kaip partizanas, aš pati devynerių metų sugebėjau pabėgti iš tremties. Mus suvedė kultūros pasaulis“, – sakė bibliotekininkė, aktorės autoringų teisių paveldėtoja D. Kazlauskienė.

Ji priminė, kad R. Staliliūnaitė su Lietuvos kultūros darbuotojų grupe 1973 metais pirmąkart pateko į JAV ir tada dramaturgas Juozas Grušas jai davė S. Santvaro adresą, telefoną. Poetas susitiko su tuo metu jau garsia ir žymiuosius vaidmenis sukūrusia aktore savo namuose, tarp jų užsimezgė draugystė, kuri tęsėsi iki pat S. Santvaro mirties.

Naująją knygą sudaro keturios dalys – tai straipsniai, kuriuose aprašoma būsiosios aktorės vaikystė, teatrui skirtas skyrius, archyviniais dokumentais iš Vilniuje esančio Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejuje paremti pasakojimai ir vienas skyrius, skirtas ilgamečiam susirašinėjimui su S. Santvaru. Aktorės laiškai poetui saugomi šiame muziejuje, o jo laiškai R. Staliliūnaitėi yra Maironio literatūros muziejuje. Poetas yra parašęs daug laiškų, tarp jų bent po keletą kasmet parašydavo ir R. Staliliūnaitėi, tad per dešimtmečius jų susikauptė nemažas pluoštas.

„S. Santvaras buvo ypatingo šilumo, nuoširdumo žmogus, ir tas labai jaučiasi jo laiškuose Rūtai, nors kai jie susipažino, Rūtai buvo 36-eri, o S. Santvarui – dvigubai daugiau metų. Pirmasis laiškas buvo tada, kai iš kelionės po Ameriką grįžusi aktorė pasveikino jį su Stasinėmis – S. Santvarui buvo labai malonus toks sveikinimas, nes jis atidžiai sekė teatrinį gyvenimą Lietuvoje, buvo girdėjęs apie kritikų giriamus scenoje Rūtos sukurtus Noros, Barboros Radvilaitės ir kitus vaidmenis.

Po poeto mirties aktorė ir toliau bendravo su jo žmona Ale Santvariene, kuri jautėsi labai vieniša, nes vienintelis Santvarų sūnus mirė labai anksti. Ši dvasinė bendrystė tarp dviejų iškilių asmenybių, šis ilgas ir gražus bendras ryšys buvo ištis ypatingas“, – sakė knygos sudarytoja.

Renginyje dalyvavęs Nacionalinio Kauno dramos teatro direktorius, aktorius Egidijus Stancikas priminė, jog poetas buvo ir šio teatro vadovas, o dabartinio direktoriaus kabinetas išlikęs tas pats, kur dirbo ir S. Santvaras. Poeto laiškai R. Staliliūnaitėi pačios autorės buvo įrašyti Lietuvos radijuje, tad gausiai į muziejų susirinkę klausytojai galėjo tarsi išgirsti abiejų asmenybių susirašinėjamą – aktorės balsas sklido iš įrašo, o E. Stancikas skaitė aktorės

Vakaro dalyviai. Iš kairės: Egidijus Stancikas, Robertas Keturakis, Šviesė Čepiauskaitė, Dainuolė Kazlauskienė, Aldona Ruseckaitė

laiškus poetui. Susirinkusieji išgirdo tarsi subtilų, intriguojantį būsenų bei jausenų dialogą.

Popietėje dalyvavęs poetas Robertas Keturakis, ne kartą lankęsis S. Santvaro namuose Bostone, taip pat pasidalijo savo įdomiais pastebėjimais ir prisiminimais. Jis pabrėžė, kad Antrojo pasaulinio karo metais KGB buvo įtraukęs poetą į pavojingų žmonių sąrašą, o tai reiškė, kad 1943 metais artėjant frontui jis būtų ne atsidūręs tremtyje, o būtų sušaudytas ir tik priverstinė emigracija leido išsaugoti gyvybę. Poetas itin išskyrė ir visus kvietė paskaityti 1945 metais Vokietijoje, Tiubingene išleistą S. Santvaro poezijos knygą „Laivai palaužtom burėm“.

Lietuvoje ir išeivijoje iš viso yra išleista 16 S. Santvaro knygų. Didelė rašytojo asmeninės bibliotekos dalis saugoma Maironio lietuvių literatūros muziejuje bei Kauno apskrities viešojoje bibliotekoje. 1992 m. Kauno apskrities viešoji biblioteka ir Jurbarko rajono savivaldybė įkūrė S. Santvaro broliją, jo tėviškėje pastatytas stogastulpis, 2002 m. Klausūčių pagrindinei mokyklai suteiktas Stasio Santvaro vardas.

Pertraukėlių tarp laiškų ir pasisakymų metu Maironio muziejuje skambėjo puikiai pianistės Šviesės Čepiauskaitės atliekama muzika. Pasisakyti buvo pakviestas ir labai gerai R. Staliliūnaitę pažinęs prof. dr. prelatas Vytautas Steponas Vaičiūnas – ilgametis Kauno tarpdiecezinės kunigų seminarijos vicerektorius ir Vytauto Didžiojo universiteto Teologijos fakulteto dekanas. Jis dažnai bendravo su aktore, žinojo jos džiaugsmus ir bėdas, buvo šalia jos ir paskutinėmis gyvenimo dienomis.

„Su aktore susipažinau dar 1971 metais ir visus keturis dešimtmečius mes bendravome. Tai buvo ištis ypatinga asmenybė. Kai aktorė jau sirgo ir gydėsi Kauno klinikinėje ligoninėje, ji pakvietė mane ir tada ilgai ir labai nuoširdžiai pasikalbėjome. Man teko aukoti šventąsias Mišias per jos laidotuves, ir tada pamokslo metu kalbėjo mano širdis – ne vienas asmuo prašė to pamokslo teksto, bet jokio teksto tiesiog nebuvo“, – prisiminė prelatas.

Naujasis leidinys „Nejaugi tai buvo“ puslapis po puslapio tarsi grąžina į gyvenimą legendinę asmenybę, nutviekstą neeilinio talento, istorinių vaidmenų, pelnytą garbės ir pripažinimo. Knyga gausiai iliustruota retomis, daugumoje pirmą kartą skelbiamomis nuotraukomis.

„Kazkada viename savo laiške man taip kalbėjai: „Dievulėliau, koks ilgas nesimatymas – nesikalbėjimas mus skiria! Ak, kad galėtume, kad galėtume!“. Iš tikro, kad galėtume, kad galėtume!.. Bet skiria mus gana didelė toluma, gana gili bala, skiria mus laiko, žmonių kvailiojimai, o gal keisčiausia – kažkur ir kažkaip prasilenkia mudviejų laiškai. Šilta širdy, kad štai ir vėl ryšys lyg ir susimezgė...“, – viename iš laiškų rašė S. Santvaras iš Bostono aktorei 1978 metų vasarą. Ir tuo tarsi viskas pasakyta, nors visada lieka klausimas – nejaugi tai buvo? □

Popietėje dalyvavo daug klausytojų.

Algio Vaškevičiaus nuotraukos

ALGIMANTAS BALTAKIS: gyvenimas – meno kūrinys (5)

Iš rašomos esė, pokalbių, atklastų knygos

Leonas Peleckis-Kaktavičius

Pabaiga. Pradžia 2017 m. birželio 3 d. „Kultūroje“

Tiesa, 1998 metais išleistoje knygoje „Lyra ant gluosnio“ (Vilnius: Aidai), prisimindamas aštuntąjį dešimtmetį, J. Juškaitis pažymi, kad A. Baltakis buvo tas žmogus, kuriuo buvo galima tikėti: „Nejauku buvo visiems puolamiems. Laičiau atsargiai, bet nepalūžau. Pasidejuodavau daugiausia su Apučiu, nes nuo „Literatūros ir meno“ laikų drauge daug bendro vargo buvova išvargę. Nežinau, rimtai ar nerimtai po daugelio metų jis man pratarė kelintų lūpų šnibždesius, kad buvę tada numatyta visus keturis – Vytautą Bložę, Sigitą Gedą, Tomą Venclovą ir mane kažkokiais būdais sudoroti. Gal ir buvo, nes kai nunešdavau eilėraščių į „Pergalę“, Algimantas Baltakis, prieš spausdindamas, sakydavo: „Tu būtum likviduotas, bet nežinai, kad bičiulių turi, tave gelbsti bičiuliai“. Ar tai buvo diplomatiški prisiviliojimo sentimentaliukai, ar baissi tiesa, gal jis pats galėtų papasakoti. Juk turbūt vargingai tada atrodžiau, kad jis norėjo padėti man pensiją gauti.

(...) Su Baltakiu tikrai būdavo įdomu. 1973 m. vasarą į „Pergalę“ nunešiau eilėraščių. (...) Čia pat atidavė – tiesiai į numerį, bet pasiūlė pasikalbėti. „Ką rašytum, jeigu būtum kolūkio pirmininkas?“ – „Jei sugebėčiau, vadovaučiau kolūkiui, kaip reikia, o jei turėčiau kada, rašyčiau tą patį, ką dabar atnešiau“. – „Ką darytum, būdamas valdžioje, su Tomu Venclova?“ – „Pasiimčiau savo patarėjų. Išklausyčiau jo nuomonę, o daryčiau sprendimą pats.“ (p. 117–118)

Ir dar: „Ar galiu ką nors kaltinti? Jokiu būdu. Jie gyveno pagal istorinį materializmą, darė savo, nes ėjo už tarybų Lietuvą, o aš savo, nes ėjau prieš, ir visi vieni kitus gerai pažinojome. Mano atvejis – ne tik užmaskuotas mėginimas apeiti cenzūrą, bet ir atviras tyčiojimas iš cenzūros: skelbiate, kad pas mus laisvė, prašome – ir leiskite laisvai rašyti, ką noriu meno kalba. Savo kelią pats pasirinkau, ir stebėtis reikėtų, jeigu mane būtų už tai globoję. Nors gal buvo tokių, kurie man slapta padėjo. Pavyzdžiui... Algimantas Baltakis. Nežinant visai.“ (p. 134)

Jei pamenate, pokalbio „Urbo kalne“ metu (2002 metų rugpjūtis) A. Baltakis taip tiesiai ir neatsakė į klausimą, kaip jam atrodo, ar labai nuo dabartinio būtų skyręsis, su savo artimaisiais vis dėlto atsидūręs užjūryje. Belieka įsivaizduoti, kokią poetą lietuvių literatūra būtų turėjusi.

Gal visiškai nepanašų, o gal ir panašų, tik, žinoma, be duoklės tiems, nuo kurių priklausėme pusę amžiaus. J. Aisčio, Bern. Brazdžionio, H. Radausko, K. Bradūno ir kitų vyresniųjų kolegų kaimynystė, be abejo, būtų įliejusi naujų spalvų ir atspalvių. Bet... Kas būtų, jeigu būtų, – fantastų ir astrologų stichija. Grįžkime į žemę.

A. Baltakis, visų pirma, išskirtinio charakterio žmogus, tai – ir jo tėvų, protėvių nuopelnai. Žmogus, kuris niekada nepraeis pro kaimyną, pažįstamą nepasisveikinęs, nepakalbinęs, nepataisęs nuotaikos, kuris būtinai pastebės ir visiškai nepažįstamą, jei jį gatvėje ar kur kitur ištiko kokia bėda. Bičiulių draugijoje – kompanijos siela. Tokio atvirumo gali tikėtis tik iš dar gyvenime „nenudegusio“, neišduoto. Retas sugeba taip bendrauti – nieko iš pašnekovo nereikalaudamas sau. Nuoširdumas, smalsumas, atvirumas, atlapaširdiskumas neretai atsuka į jį patį, deja, ne visada ta pačia puse.

Tokia dviasia gyva ir daugelyje A. Baltakio eilėraščių. Talentingo poeto eilėraščių.

Sugrįžti į pradžią padeda pats kūrėjas: „Bran-gu jaunystės metų kūryboje tai, kad aš tada buvau kupinas gražių vilčių, kurių, deja, tik menka dalis išsipildė. Niekados neužmiršiu, su koku užsidegimu ir džiaugsmu rašiau „Velnio tiltą“ medinio namo mansardoje, pasidėjęs ant kelių fanerinį lagaminą.“ („Literatūros panorama“. Vilnius, 1980, p. 119).

Taikliai poeto gyvenimo ir kūrybos kelią yra apibūdinęs V. Sventickas. Pora įžvalgų, kurias skiria net trys dešimtmečiai:

Už esė „Apie kraujo lašą, santarvę ir dar kai ką“ Algimantui Baltakiui įteikiamas literatūrinės „Varpų“ premijos diplomas. 2002 m.

„Universali asmenybė. Ir vientisa. Pajutęs, kad vienas kelias slysta iš po kojų, poetas suko kitu... Pirmaisiais poeto kūrybos metais tai buvo puolimo pozicija, akademinėje mūsų literatūros istorijoje pavadinta nauju poezijos pakilimu... Prieš bekonfliktškumą, šaltą retoriką, prieš oficialumo kaukę, uždėtą naujų laikų žmogui, pakilo stiprus poetų būrys – E. Mieželaitis, P. Širvyis, J. Marcinkevičius... A. Baltakis ėjo jų gretose.“ (Rinktiniai raštai. Vilnius: Vaga, 1983, t. I, p. 3–4).

„Baltakis yra nuėjęs ilgą kelią, savo stuburo slanksteliais dardėjęs velnio tiltų grindiniais, visko rašęs, visaip kalbėjęs, veikęs, mąstęs. Ir – tai stulbinantis dalykas – visgi išlikęs atlapas, nuoširdus, smalsus, į viską reaguojantis. Ši unikali ypatybė pelno jam nenusakomų simpatijų. O jam pačiam ką? Irgi nenusakomai žavų persikėlimą iš priklausomybių į nepriklausomybes. Kalbu apie permąšinį veiksmo socialinę sveikatą. Baltakis jai pasitarnavęs.“ (*Pėsčias paukštis*. Lyrikos rinktinė 1950–2012. Vilnius: Alma littera, 2013, ketvirtasis viršelis).

♦ ♦ ♦

O anot rašytojo ir filosofo Arvydo Juozaičio, A. Baltakis yra 1965 metų sprogimo žmogus. Pasiklausykime jo monologo, skirto specialiai šiai knygai:

„Nėra kito lietuvių poeto, kuris būtų tiek daug ir taip dažnai dainuojamas. Algimanto eilės tapusios kelrodėmis žvaigždėmis įvairiausio žanro estradai, įvairaus plauko atlikėjams. Tiek anais, tarybiniais, tiek šiais nepriklausomybės dešimtmečiais. Jis sujungė du nesusijungiančius upės krantus – laisvę ir nelaisvę. Padarė tai dar gerokai iki Atgimimo, kai jo eilėmis uždainavo „Hiperbolė“. Vien ko verta daina „Aš viską, viską užmiršau!“ – spengianti neviltis ir neviltį įveikianti viltis. Dar brežnevizmo laikais. Keturi guvūs „Hiperbolės“ vyrukai liejo į mūsų sielas naują istoriją, kaip į naujus vynmaišius – širdžių kraują.

Įkaitinti Algimanto eilių dainavo ir Stasys Povilaitis, ir Veronika Povilionienė, ir po sceną šokčiojantis Rytis Cicinas. Ir kas tik nedainavo!

Šiais laikais, kai poetų Lietuvoje daugiau kaip žvirblių, o grafomaniškos „baltosios eilės“ stovi kaip kalnai, jaučiama, kad tikroji poezija liko praeityje. Gyva poezija prie mirties. Ir jeigu kas dar padaroma, tai išskrebenama iš po asfaltu užlietos kalbos.

Todėl vis dažniau prisimenamas gyvas A. Baltakis.

Poetas tampa tikru poetu tik eiliuodamas ir rimuodamas kalbą-pasaulį. Giedodamas, kaip tas Algimanto paukštis, – sanskritu, nuo Nemuno krantų. Giedodamas meilės romaną su kalba. O kas tai? Gana gamtiškas reikalas, kai tenka prabilti ritmais, kaip

biologinio „meilės akto“ metu. Niekur nedingsi, tolia mūsų būtis ir lemtis.

Dabarties rašėivos (išskyrus tris keturis poetus) visai suardę natūralų gamtos-kalbos ritmą. Ir jie dar nori turėti palikuonių!

1965 metais Algimantas sudarė rinktinę „Požeminės upės“. Man „Požeminės upės“ – arčiausiai sielos. Įtariu, kad ir Algimantui. Dievaži, ši knyga – didžiojo kelio pradžia, kurioje jau yra visas Baltakis. Ir tas, kurį jis atsinešė iš prieškarinio-pokario, ir tas, su kuriuo jis gyvena ligi šiol.

„Požeminėse upėse“ amžinybė sulipusi su juslių skaidrumu, lyrinė meilė – su Tėvyne. Stasio Krausausko grafika (koks tai buvo draugas!) padėjo knygai. Ir net knygos ideologiniai tekstai jai nesutrukdė, priešingai – sudėjo taškus.

Knygos įžangėlėje Algimantas rašo: „Iš visų kelio ženklų man labiausiai patinka ženklas ‘Sustoti draudžiama!’“ Puikus ženklas. Ir visados sunerims tu pamatęs ženklą „Apvažiavimas“. Ir ką pasakysi? Algimantas teisus. Ne tik Baltakio rašymas, bet ir kalbėsena, eiseną – tai tarsi šokčiojimas ant fontano.

Tačiau ypač teisus Algimantas, kai toje pat knygoje pasako, jog „pastarąjį dešimtmetį“ vis lengviau važiuoti. Vadinas, kurti po 1956 metų? Taip, būtent. Netiesiogine kalba, bet ir ne Ezopo kalba jis pasidžiaugia: pagaliau stalinizmo nebėra, mes kuriamės alsuodami pilną krūtinę.

Dešimtys metų pakako, kad jau 1965-aisiais lietuviai įžengtų į produktyviausios kūrybos viršukalnes? Pakako. Kaip? Tegul pasako tas, kas protingesnis už mane.

Žvaigždžių epocha – 1965–1970 metai. Į kūrybos brandą įžengė gimę 1930–1933-aisiais. Gimę ir tėvų neišvežti į Vakarus, bolševikų neišvežti į Sibirus. Išganingasis dešimtmetis, galingasis dešimtmetis. Galima drąsiai teigti, kad tokio proveržio visose kultūros ir kūrybos srityse Lietuva neišgyveno visą XX amžių. Nei prieškarinio nepriklausomybės dešimtmečiais, nei vėlesniais.

Čia ne vieta kalbėti apie tą stebuklinį penkmetį. O vis dėlto šį tą pasakykime. Palikdami nuošalyje tolesnius mūsų herojaus kūrybos faktus – 1970 metais pasirodžiusias „Akimirkas“, dar po dešimtmečio – „Maratoną“.

Kalbu šiuos savaimę suprantamus dalykus pasidrašinimui. Matyt, dar ir todėl kalbu, kad nemo-ku gyvenimo skaityti kaip komikso, kurį po Sąjūdžio sprogimo kurpia daugybė „gyvenimo okupacijos sąlygomis“ feljetonistų. Matyt, ir todėl kalbu, kad šių savaimę suprantamų dalykų kartojimas turi priminti, jog gyvenimas – galingas reikalas. Ir kad jis jokių okupacijų ir ideologijų nepripažįsta, yra neįveikiamas, kaip gamtos ir poezijos ritmai, kaip žmogaus gyvybinės jėgos.

Nukelta į 8 psl.

ALGIMANTAS BALTAKIS: gyvenimas – meno kūrinys

Atkelta iš 7 psl.

Pakilimo ir smukimo dėsniai. Ne amžini mes! Tad nėra ko bijoti okupacijų ir totalitarinių ideologijų, nei „komunizmo“ ir „globalizmo“. Turime kurti bet kokiomis sąlygomis.

Todėl turime pripažinti, kad atsitiesėme ne komunistinei Kremliaus valdžiai žlugus ir net ne 1988–1991 metais. Atsitiesė Lietuva gerokai anksčiau – pirmajai pokario kartai subrendus. Tai kartai, kuriai priklauso ir knygos herojus, pakilus.

Gryniausias istorinis kazusas: Lietuvai pavyko atgimti būnant LTSR kvazi-valstybe. Kodėl, kaip? Dėl esminės priežasties: mūsų kvazi-valstybė išsaugojo svarbiausia – lietuviškas vidurines mokyklas ir lietuviškai skambančias auditorijas aukštosiose mokyklose. Šis gigantiškas laimėjimas leido visa kita – teisę vadintis lietuviais ir kurti (ir atkurti) lietuvių pasaulį. Kurti ne etnografiškai užsidarius, bet išėjus į XX a. antrosios pusės pasaulio civilizacijos vėjus.

Visa tai galėjo įvykti tik esant nepaneigiamai Antano Sniečkaus prolietuviškai veiklai. Pasibaigus pirmajam pokario penkmečiui, kai A. Sniečkus iš esmės pasikeitė ir tapo nebe Kremliaus, o Lietuvos tarnu. Apie tai dabar nekalbama ir dar ilgai nebus kalbama, tačiau tai – akivaizdžiausia tiesa. Ar didelė daroma žala, kai apie kvazi-valstybę kuriami tik komiksai? Tegul tai sprendžia kita karta, gimusi ką tik, XXI a. pradžioje.

Vadinasi, 1930–1933 metų karta, likusi gyva ir sveika, subrendo. Ir kas tada? Ogi štai ką ji padarė – apvertė viską aukštyrų kojomis. Bemat, nepaisant jokios komunistinės cenzūros, gimė epochinės reikšmės filmas „Niekas nenorėjo mirti“ (1965), poetinė drama „Mindaugas“ (1969), epopėja „Sodybų tuštėjimo metas“ (1970). Ir lygia greta pražydo viskas – lietuviška architektūra, tapyba, skulptūra, grafika, fotografija ir taip toliau. Visi kultūros laukai.

Kalbant apie Algimantą, svarbiausia pabrėžti štai ką: būtent tą penkmetį į kvazi-valstybės kultūros aikštę išbėgo keturi poezijos muškietininkai – E. Mieželaitis ir trijulė Marcinkevičius-Maldonis-Baltakis, sutrimitavo Poezijos pavasaris, į šviesos nutviekstą koridorių išplaukė „Požeminės upės“.

Kai eini tamsa ir ūmai plūsteli šviesa – ar nepaksi iš laimės?

Taip ir aš – anku. Jau daugiau kaip dvi dešimtys metų, kai pasibeldžiu į dvidešimt ketvirtuoju numeriu paženklintas duris, užsimerkiu. Duris praveria Algimantas arba Sigita. Baltakiai dabar išikūrę Sapiegų gatvėje ir sako, kad tai paskutinis jų uostas Vilniuje. Tegul sako, svarbu tik, kad išileistų į tą uostą. Susipykę nebuvo nė karto, tad yra vilties, kad durys neužsitrenks.

Draugaujame. Kalbame telefonu, susitinkame, pasimatome iš tolo ir Rašytojų klubo renginiuose. Maža to, Algimantas sumanęs sekmadienines Mišias, savotišką mamutų susitikimą Aušros vartų šešėlyje, šalia Filharmonijos. Jau kone dešimt metų lygiai dvyliką jis praveria kavinės „Džiugas“ duris (kavinės, tiesa, kito, jų buvo trys) ir sėda prie stalelio. Jaukus daiktas ši tradicija – neįpareigodama ji gyvuoja ir laikosi. Trys, du, penki, o kartais ir dar daugiau vyrų susėda, visi pagyvenę ir pasaulio pažinę, visi iš kvazi-valstybės išėję. Penkiasdešimt gramų konjako, arbata, kava, pyragaitis. Sėdima lygiai valandą, nes 13.00 prie durų sustoja taksi – Algimantas baigia Mišias. Tiesa, anksčiau būta kiek kitaip: pirmą valandą vyrai patraukdavo į šalia stovincią Šv. Kazimiero bažnyčią, vargonų koncerto pasiklausyti. Pastaruoju metu Algimantas, kaip vyriausiasis kunigas, vis atsineša eilėraščių kitą, dažnai net ne savo, – vis pritaiko poeziją prie datos ir progos.

Beje, vieną sekmadienį, prieš septynerius metus, jis buvo itin pamalonintas, kai Algimanto 80-čio proga Mišiose pasirodė ir Just. Marcinkevičius. „Likimo ir širdies draugas, žinoma, su kuriuo kasdien po

kelis kartus „kybome ant telefono laido“ – o vis dėlto malonu! Nes ritualinėje vietoje ir su konjako lašu – argi ne šventė?”

Algimantas skaito, kiek akys leidžia. Daug skaito. Rašo? Daugiausiai dienoraščius. Nors „Antakalnio vigilijos” – vėlyvas šedevriukas. Kaip ir daugelis klasikos išugdytų, nesupranta šiuolaikinės poezijos. Nors jeigu jam tai pasakysi – užpyks. Esą, bando suprasti. Tiesa, rado stipriausią ir neįveikiamą jaunųjų autoritetą – R. Stankevičių. Šis yra tos pačios kraujo grupės, didžiosios poezijos plaukikas, keisčiausiu būdu atplaukęs pas mus su „Požeminių upių” vandenimis.

A. Baltakis, kai jam pabosta postmodernistų ir nihilistų, grafomanų ir rašėivų, ideologų ir davatkų „špilkos” jo adresu ir net puolimai (ir niekinimai!), kerta: „Esu tarybinis poetas, ir atstokite!”

Algimanto eilėraštis „Gimiau pačiu laiku” (1968) dar Brežnevo epochos saulėlydyje tapo gražia ir lengva, melodinga daina. Ją virš Lietuvos, kiek trumpindamas žodžius, paleido Šiaulių „Vairo” vokalinis instrumentinis ansamblis. Dainavo visai jauni vyrai, dainavo iš širdies: Gimiau nei per anksti, / Nei per vėlai. / Gimiau pačiu laiku. / Vidužiemy. // Jei būčiau gimęs prieš tūkstantį metų, - / Negalėčiau sakyti, / Kad gimiau per anksti. / Žolė – ta pati, / Medžiai – tie patys, / Laisvės troškimas – tas pats. / Tarp vergų visados atsiranda Spartakas.”

❖ ❖ ❖

Dažnai Algimanto minimas R. Stankevičius ištikinęs, jog poetą A. Baltakį tiksliausiai apibūdina jo paties eilėraščio citata: „Mažytė Bresto tvirtovė”. O šios knygos autoriui 2017 metų sausyje išsakytas mintis pats Rimvydas pavadino labai panašiai – „Mažytė meilės tvirtovė”:

„Pasikeitė santvarka, pasikeitė tūkstantmetis, keitėsi pati poezija, jos aktualioji tematika, srovės, mados, publikos lūkesčiai, daug kas iš A. Baltakio jaunystės laikais didžiūnais laikytų autorių ir šedevrais laikytų kūrinių šiandien atsidūrė Grūto parke ar netgi tokioje gilioje užmarštyje, kad, regis, apskritai niekada ir nebuvo. O A. Baltakis, nelyg tvirtovė, kaip anuomet, taip ir dabar – gyvas, literatūros procese ir renginiuose aktyviai dalyvaujantis, visuotinai menamas, skaitomas, dainuojamas ir, svarbiausia, – mylimas. Sutikite, o juk tai (ypač nūdienos kontekste – kai taip madinga demaskuoti „raudonus rašytojus” ir viešai juos teisti) įstabu ir sunkiai paaiškinama. Juk ir A. Baltakis, regis, prie tarybų valdžios gerai gyveno – ir partijos narys buvo, ir atsakingų postų užėmė, ir netgi „liaudies poeto” titulą nešiojo.

Tačiau čia ir glūdi A. Baltakio žavesio paslaptis – nelimpa prie jo purvas. Nelimpa, nors tu ką. Pirmiausia todėl, kad jis pats – kupinas meilės. Gyvenimui. Pasauliui. Lietuvai. Žmogui ir paukščiui, medžiui ir vabalui, rytui ir vakarui, žvaigždėms, gelėms ir moterims... Pačiam grožiui. Pačiai meilei.

Baltakiui jau esu sakęs (smarkiai tuo prajaukindamas), kad jis – vienas iš nedaugelio poetų, kuriems net nebūtina rašyti eilėraščių, idant poetu vadintis. Jis pats kaip gyvas eilėraštis, kupinas šviesos ir mažoro, smalsumo, alkio gyvenimui, netelpantis savy, trykštantis prisiminimais, metaforomis, šmaikščiais pajuokavimais, žvilgsnio neatitraukiantis nuo ten, kur mūsų – rūškanų, vien rūpesčiais alsuojančių suaugusiųjų – atprasta žiūrėti, – nuo grožio, amžinybės ir kiekvieno mūsų sielų pėdsakų, įspautų kupiname nuovargio ir nuoskaudų, neretai suvis nespalvotame kasdienybės kaleidoskope. Yra sakoma, kad poetas yra vykęs tiek, kiek geba pažvelgti į pasaulį vaiko žvilgsniu. A. Baltakis kitokiu žvilgsniu nė neketina dairytis. Tai sąmoninga (nors gal ir įgimta?) poeto laikysena, kurios ir pats iš jo mėginu išmokti.

Pirmą kartą į šią jo laikyseną atkreipiau dėmesį, žiūrėdamas per televiziją kažkokią laidą, kurioje A. Baltakis buvo klausiamas, ką pasiimtų su savimi į Nojaus laivą. Poetas svajingai ėmė vardinti draugus ir mylimus žmones, po to – knygas ir daiktus, galiausiai, kai ėmė vardinti medžius, upes ir paukščius, taip nuosekliai, kad, gink Dieve, nė mažiausias Lietuvos peizažo štrichas neliktų nutylėtas, jį klaususi žurnalistė neištvėrė ir patikslino, kad iš tiesų jis turįs teisę pasiimti tik vieną vienintelį daiktą. „O visa kita, ką – į laivą netilptų? – nuoširdžiai išpūtė akis A. Baltakis. – Na, tuomet aš ir pats į jį nelipčiau.”

Jau tada, žiūrėdamas televizorių, supratau, kad kalba tikras poetas ir kad, ko gero, susidraugausime. Taip ir įvyko. Artimiau su A. Baltakiu susipažinau dar studentu būdamas, vėliau drauge dalyvaudavome poezijos renginiuose, dar vėliau – atsilankydavau pas jį kaip žurnalistas, vis dažniau ir dažniau – kaip bičiulis.

Nemaža bendrauta. Birštone, prieš damas klūpomis ant kelių, kitados su A. Baltakiu rungėmės, katras daugiau meilės eilėraščių pasakys iš atminties. Laimėjo Algimantas. Per kiekvienas Kalėdas ir Velykas telefonu klausausi A. Baltakio giedamų šventų giesmių. Turime įprotį telefonu skaityti vienas kitam eilėraščius. Sykį esame atlikę simbolinį skirtingų Lietuvos poetų kartų susitaikymo ir susivienijimo aktą – spaudę vienas kitam rankas kaip tų kartų lietuvių literatūros atstovai. Idant nežiojėtų tarpekliu tarp „anos” ir „šitos” literatūros, kad be pertrūkių gyvuotų viena – lietuvių literatūra, o jos kūrėjai, nepaisant politinių ar istorinių kontekstų, vienas kitam pasiliktų broliais.

Ką galėčiau pasakyti apie poeto A. Baltakio eilėraščius? Vargu ar ką ir bereikia sakyti – juk jie vis dar aiškiai ir vis dar garsiai kalba patys už save. A. Baltakis yra poetas, kurio eilėraščių mes kiekvienas mokame atmintinai. Net tie, kurie poezija nesidomi. Net tie, kurie nežino, jog tai A. Baltakis ir nuoširdžiai tiki, kad „žodžiai – liaudies”.

„Aš tolstu nuo tavęs, kaip tolsta laivas”, „Antilopė”, „Sniegėna”, „Aš viską viską užmiršau ir viską tau seniai atleidau”, „Gimiau nei per anksti, nei per vėlai”, „Kaip gera žinoti iš anksto”, garsioji „Boružėlė septyntaškė”, „Pušėlė”, be kurios vis dar neapsieina nei vienas „rimtesnis balius”... Taip, A. Baltakis tarp gyvųjų poetų pats dainuojamiausias poetas Lietuvoje. Pats kartą man yra sakęs, kad poezija randasi iš dviejų branduolių – maldos ir dainos. Akivaizdu – pastarasis pradas A. Baltakio poezijoje kur kas ryškesnis. Nors... Kai išties „nuo širdies” dainuoja lietuvis, daina ir malda juk ima reikšti tą patį.”

❖ ❖ ❖

Trijų muškietininkų vienoje draugėje jau nesutiksime. Pirmasis išėjo A. Maldonis, netekome Just. Marcinkevičiaus. Liko tik Portas.

Kažkas nematomas sufleruoja, kad užbaigti šią knygą tiktų ištikimiausių A. Baltakio draugų žodžiai, kuriuos šių eilučių autorius užrašė beveik prieš porą dešimtmečių.

Į klausimą, ar trys jaunystės muškietininkai vis dar ištikimi draugystei, Just. Marcinkevičius atsakė: „Be abejonės, ištikimi. Būta mėginimų sukiršinti, pasėti įtarimų. Buvo (o gal ir yra?) kolegų, kuriuos ypač erzino mūsų draugystė. Prisiekti galiu, kad ji niekada nebuvo panaudota piktam, prieš ką nors nukreipta. Absurdiška būtų manyti kitaip. Savo literatūriniame lauke darbuojamės atskirai. Nevengiame pasišaipyti vienas iš kito. Taip, tai didelis turas – mano draugai. Tariu tai su pasididžiavimu.”

Pasiteiravus, ko kaip kūrėjas ir kaip žmogus yra pasimokęs iš savo artimųjų bičiulių, A. Maldonis pažymėjo: „Artima, atvira, patikima draugystė yra graži gyvenimo dovana kiekvienam žmogui, ypač rūščiais laikais, kai nori nenori turi išsiauginti savy tam tikrus uždarojo ir atsirišimo šarvus. O jeigu bičiuliaujies su žmonėmis, gyvenančiais rutinos, savų ir išorės sąlyginumų nepančiojamą gyvenimą, ta svarba kartais pakyla ligi lemtingų paskatų, apsisprendimų, padeda formuoti laikyseną, negniuždomą slogaus vienišumo jausmo. Glausdamas mintį bandyčiau pasakyti, kad ta bičiulystė skatino ir gal padėjo suvokti, ką tu gali ir ko negali, ko neturi ir ką privalai atlikti, kol esi čia, žmogus tarp žmonių.”

Duok Dieve kiekvienam Portui tokius draugus kaip Atas ir Aramis. □